

*Андреја Катанчевић**

Универзитет у Београду Правни факултет

НАСТАНАК КРИВИЧНОГ ДЕЛА УВРЕДЕ

Сажетак

Према доминантном мишљењу правне романистике, јавни деликт који је за заштитни објект имао част, постојао је у римском праву још у Закону дванаест таблица, а касније је модификован Сулином законодавном реформом. Циљ рада је да преиспита те ставове у светлу сачуваних извора.

Резултати показују да нема сведочанстава о јавноправној заштити части све до Августовог времена, када је она била ограничена на најугледније личности империје и то онда када приватна тужба није имала изгледа на успех. Писање увредљивих песама је у то време кажњавано прогонством из Рима, а смрћу најкасније 365. године, када се о томе говори у конституцији императора Валентинијана Први и Валенса. Могућност подизања тужбе из инјурије *criminaliter* у римским изворима јавља се тек 478. години у одлуци цара Зенона. Она је била дозвољена само онима који спадају у *illustres*, односно највишим функционерима империје и члановима њихових породица. Може се сматрати да је тек тад настало посебно кривично дело које је за заштитни објект имало част, али само припадника највишег друштвеног слоја.

Примењени методи су језичко, системско и историјско тумачење извора.

Кључне речи: iniuria, contumelia, convicium, delictum publicum, crimen iniuriis

* Имејл-адреса: katancevic@ius.bg.ac.rs.

УВОД

Када се говори о великој улози римског права у људској историји неизоставно се помиње настанак бројних правних института, који су касније реципирани у континенталне правне системе. Притом се скоро увек мисли на установе приватног права. Опште је место да јавно право модерних демократија нема много заједничког са правом робовласничке империје.¹ Такав став је само делимично оправдан, пошто значај права најдуготрајније медитеранске империје представља тек у редукованом обиму. Иако нема сумње да модерно кривично право није у великој мери рецепција римског, позајмице су очигледне. Нпр. степени кривице су настали најкасније у Јустинијановој кодфикацији и римска су тековина. То су и појам деликта као забрањене радње, па и сами термини *delictum* и *crimen*. На крају и подела права на приватно и јавно припада Улпијану (D.1.1.1.2), преторијанском префекту и једном од најутицајнијих људи империје с почетка трећег века (Норогé 2002, 28–31). Тако је римско право већ у свом класичном периоду знало за јавноправне деликте. Један од њих је била и увреда.

Приватан деликт инјурије (*iniuria, contumelia*), који је штитио част и тело постојао је још у Закону дванаест таблица (пети век пре нове ере), а према неким мишљењима и пре тога (Kaser 1949, 23). Међутим, према сачуваним сведочанствима извесно је да су Римљани у једном тренутку почели да у случајевима увреде подижу и јавноправне тужбе. Према широко прихваћеном мишљењу, већ је прва римска кодификација познавала деликт увреде кажњаван смрћу. Корнелије Сула је наводно у првом веку пре нове ере тужбу из инјурије учинио јавноправном, те предвидео посебне судове, који су судили у тој материји. Ти ставови се узимају као аксиоматски, те се као такви редовно срећу у уџбеницима. Циљ овог рада је да их преиспита у светлу сачуваних извора, те понуди донекле другачију историју настанка злочина увреде у историји права.

¹ Фокус на приватно право је приметан чак и у настави, те је тако пре неколико година предмет на Правном факултету Универзитета у Београду преименован у Римско приватно право, а у новијим уџбеницима се римско кривично право помиње тек узгред.

ЗАКОН ДВАНАЕСТ ТАБЛИЦА

Према општеприхваћеном мишљењу, прва римска кодификација је настала 451. године пре нове ере, када су децемвири исписали законе на десет дрвених таблица. Годину дана касније њима је нова комисија додала још две таблице прописа. Међу разноразном материјом која се регулише, налази се и неколико деликата. Тешко је међу њима спровести анахрону поделу на кривична дела и цивилне деликте, јер иако римска, подела на јавно и приватно право је настала више од шест векова касније. Међутим, поред дѐла која се кажњавају композицијом и талионом, изгледа да су постојала и она која су била запрећена смртном казном. Текст Закона дванаест таблица није сачуван и реконструирало се преко цитата или парафраза римских писаца. Међу њима су у ту сврху незаобилазна дела чувеног адвоката и политичара првог века пре нове ере Марка Тулија Цицерона. На једном месту у делу *De re publica* он каже:

(Cicero, *De re publica*, 4) „*Nostrae ... contra duodecim tabularum cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancientiam putauerunt, si quis occentauisset siue carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumue alteri.*”²

Како Цицерон каже, Закон дванаест таблица је мали број деликата кажњавао смрћу. Ипак, међу њима се нашао и случај када неко испева или састави песму која вређа туђу част. На тај начин би се могло рећи да је састављање и певање увредљиве песме био деликт који је кажњаван смрћу од најранијих времена, што представља широко прихваћену тезу од краја претпрошлог века (Mommsen 1899, 794; Huvelin 1903, 433–434; Plescia 1977, 276–277; Vujović 2009, 15–21; Schieman 2009, 1059–1066). Насупрот њој, Машке се с правом питао зашто не би и увредљива проза била тако кажњавана (Maschke 1903, 12), док су многи романисти веровали да је реч о норми која санкционише црну магију, а коју је Цицерон после четири века погрешно разумео (Kaser 1971, 155–156; Simon 1965, 136; Manfredini 1979, 22–23). Цитирано место је једини сачувани римски извор који повезује увреду, Закон дванаест таблица и

2 „Иако је наш ... Закон дванаест таблица ретко прописивао смртну казну, сматрао је да тако треба казнити оног ко би испевао или саставио песму, која другоме наноси увреду или срамоту.”

смртну казну. Како каснији извори показују, смртном казном се није кажњавала ни увреда уопште, нити њен посебан облик који би могао постојати у случају писања увредљивих песама све до 365. године. Три века после Цицерона Улпијан пише да се приватном тужбом из инјурије на основу преторског едикта кажњава неко „*si carmen conscribat vel proponat vel cantet aliquod, quod pudorem alicuius laedat*”³ (D.47.10.15.27. *Ulpianus libro 77 ad edictum*). Намеће се питање којим би онда извором права, када и зашто увреда или писање сатиричне поезије престало да буде злочин и постало приватан деликт. Момзен (Mommsen 1899, 794–795) сматра да је приликом уношења у преторски едикт, кривично дело забрањено смртном казном замењено приватним деликтом који се кажњавао новчано. Та теорија се мора одбацити, јер се не заснива на изворима, а не објашњава ни потребу због које је таква замена настала.

Системским тумачењем Цицеронових речи би могао да се извуче другачији закључак. Наиме, он у том делу фрагментарно сачуваног списка говори о предности римских у односу на грчке обичаје. Тако каже да, док су се атински сатиричари ругали Периклу за време његове владавине, римски нису смели то да чине једном Публију или Гнеју Сципиону или Марку Катону, јер им је за то следовала смртна казна. Тројица поменутих римских историјских личности су били носиоци највише власти (империјума), те тако и војни команданти. Пре ће бити да је Цицерон хтео да каже да је Закон дванаест таблица смртном казном претио онима који се ругају војним командантима, него да је тако кажњавао сваку увреду.

КОРНЕЛИЈЕВ ЗАКОН

Следећи римски извор права који се доводи у везу са кривичним делом контумелије, тј. увреде, је Корнелијев закон о инјуријама. Он се приписује римском диктатору Корнелију Сули (упореди Катанчевић 2019, 197–198), који је био апсолутни господар града на Тибру осамдесетих година првог века пре нове ере. Његова владавина је била испуњена бројним правним реформама (Kaeveny 2005, 140–155).⁴ Међу њима је и увођење

3 „уколико напише, састави или пева песму, која штети туђем угледу.”

4 Међу законе које је донео убрајају се још и *Lex Cornelia de senatum ex equestri ordine, de*

нових судова (*questiones*) за поједина кривична дела, у које наводно спада и инјурија. Међутим, иако извори потврђују бројне Сулине квестије, нема ни једног сачуваног који би поменуо ону у чијој би надлежности била инјурија, односно увреда.

Осим судске реформе Сула је несумњиво увео посебне случајеве деликта инјурије, за које се, како је већ речено, сматра да су били јавни деликти (Hitzig 1899, 78; Von Lübtow 1969, 158–159). О таквој Сулиној законодавној делатности остало је сведочанство у Јустинијановим Институцијама (I.4.4.8): „*Sed et lex Cornelia de iniuriis loquitur et iniuriarum actionem introduxit. quae competit ob eam rem, quod se pulsatum quis verberatumve, domumve suam vi introitum esse dicat. ...*”⁵ Како се из текста може видети, законом се уводе нови облици деликта инјурије у које спадају ударање и насилан улазак у стан. Међутим, текст не говори о јавном деликту, већ пре о ширењу постојећег приватног.

Улпијан помиње Корнелијев закон у свом коментару преторског едикта чији је фрагмент сачуван у титулусу Јустинијанових Дигеста 47.10. *De iniuriis et famosis libellis* (D.47.10.7.1): „*Ulpianus libro 57 ad edictum: Si dicatur homo iniuria occisus, numquid non debeat permittere praetor privato iudicio legi Corneliae praeiudicari?*”⁶ У наведеној реченици се говори о убиству услед инјурије, односно о убиству као последици телесне повреде. Она је систематизована у део Дигеста који се односи на инјурију. Како се може видети, у њој се излаже о Корнелијевом закону којим се очигледно предвиђа јавна тужба, за разлику од оне приватне која се изричито помиње. Међутим, остаје питање да ли је ту поменути Корнелијев закон онај који се односи на инјурије. С обзиром на то да се ради о убиству, пре ће бити да није реч о Корнелијевом закону о инјуријама,

vigiti quaestoribus, de praetoribus octo creandis, de provinciis ordinandis, de maiestate, de censoribus, de tribunis plebis, de falsis, proconsulares rationes, de repetundis, de sententia feranda, de rejectione iudicium, de ambitu, de captivis, de vis publica, de adpromissio, nummaria, de pontificum augurumque collegiis et de sacerdotiis.

5 „Али и Корнелијев закон је говорио о инјуријама и предвиђао тужбу из инјурије. Она се подиже онда када неко тврди да је тучен, шибан или му се силом ушло у дом. ...” (Превод Катанчевић 2019, 198).

6 „Уколико се тврди да је човек услед инјурије убијен, зар претор не треба да дозволи да приватна тужба прејудуцира ону из Корнелијевог закона?”.

већ о *Lex Cornelia de sicariis et veneficis*, Корнелијевом закону о убицама и тровачима, који је несумњиво предвиђао кривична дела лишења живота (Katančević 2019, 201).

У Улпијановом фрагменту из педесет шесте књиге едикта се такође говори о Корнелијевом закону о инјуријама. После излагања садржине тог атка и одређивања значења законских израза, каже се:

(D.47.10.5) „*Ulpianus libro 56 ad edictum: 9. Si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit composuerit ediderit dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret, etiamsi alterius nomine ediderit vel sine nomine, uti de ea re agere liceret et, si condemnatus sit qui id fecit, intestabilis ex lege esse iubetur. 10. Eadem poena ex senatus consulto tenetur etiam is, qui epigrammata aliudve quid sine scriptura in notam aliquorum produxerit: item qui emendum vendendumve curaverit.*”⁷

Дакле, онај ко је осуђен таквом тужбом је постајао интестабилан. То је значило да он не може да буде сведок тестаментa, нити да га сам сачини, што је додатно објашњено у D.28.1.18. На први поглед изгледа да тужба са таквом последицом мора бити јавноправна (Von Lübtow 1969, 158). Међутим, то не одговара логици римског права где је неко могао да буде тужен контрактном приватном тужбом из уговора о ортаклуку, а да последица осуде буде инфамија. Стога интестабилитет као последица пресуде не значи нужно да је она донета по јавној тужби.

На крају, сачуван је и фрагмент Павловог коментара едикта где се он несумњиво изјашњава о природи тужбе из Корнелијевог закона (D.3.3.42.1): „*Paulus libro octavo ad edictum: Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia procurator dari potest: nam etsi pro publica utilitate exercetur, privata tamen est.*”⁸ Како се из Павловог текста види, тужба из Корнелијевог закона

7 „9. Уколико је неко написао, саставио или уредио књигу која некеме наноси срамоту или из зле намере проузроковао то што је учињено, било да је учинио под туђим именом или анонимно, дозвољено је због тога тужити и, уколико би био осуђен учинилац, он је *ex lege intestabilis*. 10. Истом казном се на основу сенатске одлуке кажњава и онај ко епиграме или нешто друго без писања чини познатим другима, а тако и онај ко организује купопродају [нечег таквог].” (Превод Katančević 2019, 199).

8 „Може се поставити прокуратор за тужбу из инјурије на основу Корнелијевог закона. Наиме, иако постоји због јавног интереса, ипак је приватна.” (Превод Katančević 2019, 204).

о инјурији је била приватна. На основу свега реченог, може се рећи да не постоји ниједно сведочанство о томе да се тај закон односио на материју јавноправних, односно кривичних тужби (слично Nagemann 1998, 63; Manfredini 1977, 224–225).

СЕНАТСКА ОДЛУКА

У титулусу D.47.10. *De iniuriis et famosis libellis* Јустинијанових Дигеста спомиње се неколико норми које потичу из сенатских одлука. Једна од њих је и она о забрани злоупотребе азила код статуе владара (D.47.10.38, D.48.19.28.7.), која се не односи директно на деликт повреде части. Међутим, Павле у свом коментару преторског едикта говори о другачијем пропису:

(D.47.10.6) „*Paulus libro 55 ad edictum: Quod senatus consultum necessarium est, cum nomen adiectum non est eius, in quem factum est: tunc ei, quia difficilis probatio est, voluit senatus publica quaestione rem vindicari. Ceterum si nomen adiectum sit, et iure communi iniuriarum agi poterit: nec enim prohibendus est privato agere iudicio, quod publico iudicio praeiudicatur, quia ad privatam causam pertinet. Plane si actum sit publico iudicio, denegandum est privatum: similiter ex diverso.*”⁹

Текст извештава о сенатској одлуци из претходног параграфа (D.47.10.5.9.) која се односи на састављање и дељење увредљивих списа. Чини се да је њоме деликт контумелије проширен на неке специфичне случајеве, који се нису односили на вербално вређање у присуству оштећеног. Фрагмент је уједно и најстарији извор о *iudicium publicum* у случају увреде. Тако је код састављања и ширења увредљивог списа могла да се подигне и кривична тужба. Међутим, јавна и приватна тужба су се међусобно искључивале. Образложење за такво решење је отежан терет доказивања у случају да се у спису није изричито помињало име увређеног. Тада би се спровео кривични поступак који би имао за циљ кажњавање учиниоца,

9 „Сенатска одлука је била неопходна у оним случајевима када није наведено име онога, против кога је учињено, јер је сенат желео да, због тежине доказивања, те случајеве подвргне кривичном поступку. Међутим, уколико је наведено [ко је жртва], може се тужити општом [приватноправном] тужбом из инјурије. Наиме, није забрањено подићи приватну тужбу, која би искључивала јавноправну, јер се тиче приватне ствари. Логично је да уколико се покрене јавноправна тужба, нема места приватној и обрнуто.”

који, према ставу из сенатске одлуке, не би смео остати некажњен. Тако је настао јавни деликт који је за заштитни објект имао част (према Момзену тад се поново јавио, пошто је онај из Закона дванаест таблица претор у међувремену заменио приватним (Mommsen 1899, 800), али само у уско и посебно дефинисаном случају и специфичном облику. Није јасно када је такво правило могло настати, односно када је сенатска одлука могла бити донета. Сенат је такве опште прописе доносио у време принципата. Према Тацитовим Аналима (1.72), у којима се сенатска одлука не помиње, Август је „спровео истрагу о погрдним списима. Повод за то дао му је дрски Касије Север, који је својим погрдним списима изнео на лош глас угледне људе и жене” (Превод Срепајас 2006, 69. У оригиналу „*viros feminasque inlustris procacibus scriptis diffamaverat*”). Њиховог писца је прогнао из Рима 12. године н. е. (Срепајас 2006, 347 пар. 155). Има мишљења према којима је те године донет и сенатски акт (Pólay 1986, 127). Тацит даље каже да је користећи се том нормом, Тиберије 15. године н. е. одобрио поступак пошто су га „раздражиле анонимне песме које су се шириле од уста до уста на рачун његове окрутности, надмености и неслоге између њега и мајке” (Срепајас 2006, 70). Светоније такође сведочи о Августовом предлогу да се кажњавају увредљиве песме (*De vita caesarum. Divus Augustus* 55). Иако се нигде не помиње сенатска одлука, оба извора указују на извесну законодавну активност на том пољу у време владавине Октавијана Августа, када би требало датирати и доношење акта којим је посебан случај увреде проглашен кривичним делом.

ЦАРСКЕ КОНСТИТУЦИЈЕ

Јавноправна тужба за увреду је наставила свој развој и у посткласичном праву у владарским конституцијама, које су тада представљале једини динамични извор права. У Јустинијановом Кодексу је сачувано неколико царских одлука које су се бавиле том материјом. Њихова садржина, као и систематика Кодекса, указују на то да се у посткласичном праву гледало на општи деликт увреде и посебан облик увредљивих списа као на два одвојена деликта, по чему оно одступа од сачуваних извора класичног права. Тако их Кодекс раздваја у

два посебна титулуса С.9.35. *De iniuriis* и С.9.36. *De famosis libellis*. Осим тога, изгледа да нема сачуване конституције која би се истовремено односила на оба дѐла.

Најстарија од њих¹⁰ је она коју су 293. године донели императори Диоклецијан и Максимијан (С.9.35.7): „*Imperatores Diocletianus, Maximianus. Iniuriarum causa non publici iudicii, sed privati continet querellam.*”¹¹ Како се из конституције може видети на самом крају трећег века нове ере је и даље важило опште правило да се за деликт инјурије могла подићи приватна тужба. То говори у прилог тврдњи да до тог времена није постојало општи јавни деликт увреде, те да он није био уведен Сулином законодавном реформом неколико векова раније, нити је пак постојао пре ње.

Године 365. императори Валентинијан Први (364–375) и Валенс (364–378) су донели конституцију која се односи на увредљиве списе:

(С.9.36.2=С.Th.9.34.7) „*Imperatores Valentinianus, Valens. Si quis famosum libellum sive domi sive in publico vel quocumque loco ignarus reppererit, aut corrumpat priusquam alter inveniatur, aut nulli confiteatur inventum. 1. Sin vero non statim easdem chartulas vel corruperit vel igni consumpserit, sed vim earum manifestaverit, sciat se quasi auctorem huiusmodi delicti capitali sententia subiugandum. ... 3. Sin vero minime haec vera ostenderit, capitali poena plectetur. ...*”¹²

Наредба се односи на неколико кривичних дела. Првопоменуто постоји онда када онај, ко открије увредљив спис, га не уништи, него његову садржину чини познату другима. Како се у акту каже, он се кажњава смртном казном баш као и писац такве пашквиле. С друге стране, писац мора да докаже написано, или бива лишен живота. Санкција се

10 Улпијан (D.37.15.1) пише о посебном случају инјурије коју чини син родитељу, а коју кажњава градски префект. Императори Валеријан (253–260) и Галијен (253–268) доносе 259. године конституцију којом уређују ту материју (С.8.46.4). Чини се да би се ту пре радило о нечему ближем данашњем насиљу у породици, него заштити части.

11 „За инјурију се не подиже јавна, већ приватна тужба.”

12 „Императори Валентинијан и Валенс. Ко незнајући буде пронашао увредљив спис, било код куће, на јавном или неком другом месту, нека га или уништи пре него што га други види, или нека никоме не казује шта је нашао. 1. Ако тај спис није одмах уништио или спалио, већ ширио његову садржину, нека зна да ће бити кажњен смртном казном, као његов аутор. ... 2. Уколико [писац] то ни најмање не докаже, подлеже смртној казни.”

разликује од прогонства којим је, према Тацитовом извештају, Август казнио Касија Севера. Редослед у конституцији према ком се прво помиње онај ко је текст нашао, па тек онда онај ко га је саставио, указује да је писање *famosis libellis* могло постати кажњиво смрћу и пре 365. године, о чему нема сведочанстава у изворима. Стога се та година може узети за *terminus ante quem* је пашквила почела да буде кажњавана смрћу.

Цар Источног римског царства Зенон (474–491) је 478. године донео рескрипт који се односи на кривично дело увреде:

(C.9.35.11) „*Imperator Zeno. Si quando iniuriarum actio, quam inter privata delicta veteris iuris auctores connumerant, a quibuslibet illustribus viris, militantibus seu sine cingulo constitutis, vel uxoribus eorum vel liberis masculini sexus vel filiabus, superstitionibus videlicet patribus aut maritis illustribus, vel si adversus aliquam huiusmodi personam criminaliter forte movetur, ipsos quidem, qui super iniuria queruntur, inscribere aliaque omnia, quae in huiusmodi causis de more procedunt, sollemniter observare decernimus: licere autem illustri accusatori vel reo, uxori vel liberis masculini sexus seu filiae itidem illustris superstitionis causam iniuriarum in quocumque iudicio competenti per procuratorem criminaliter suscipere vel movere...*”¹³

Цитирана конституција је од великог значаја за регресивну анализу кривичног дела инјурије, па тако и увреде. Прво, она каже да су „стари правни писци”, под којима се свакако подразумевају класични јуриспруденти, инјурију сматрали приватним деликтом. То доказује тврдњу да инјурија у њихово време није била јавни деликт, те да она то није могла постати Сулиним законом. Друго, то је најстарији извор који каже да се тужба из инјурије може подићи *criminaliter*, односно као кривична тужба. Поређењем Диоклецијанове и Зенонове конституције може се извући закључак да је у периоду између њих, инјурија постала кривично дело.

13 „Император Зенон. Када тужбу из инјурије, коју су стари правни писци убрајали у приватне деликте, неко подиже од оних који спадају у *illustres*, били они војници или цивили, њихове супруге, синови или кћери, за живота њихових очева или мужева, који спадају у *illustres*, или се против њих подиже кривична тужба, они који туже за инјурију, наређујемо да треба да напишу све оно што налажу обичаји у тој врсти поступака. Дозвољено је да тужиоци и тужени, који спадају у *illustres*, и за њихова живота њихове супруге синови и кћери туже и буду тужени пред било којим надлежним судом у кривичном поступку и у њему учествују путем заступника ...”

На крају, реч је о тужби у којој пасивну или активну легитимацију имају они који спадају у *illustres*. Реч је о носиоцима највиших функција у римској империји (чији круг се временом мењао), те о њиховим супругама и деци. Интересантно је да и Тацит употребљава исту реч (*viros feminasque inlustris*) када говори о онима чију је част Август штитио од „погрдних списа”. То говори о томе да част сваког Римљанина није штићена на исти начин, и то од поменутог Цицерона који у првом веку пре нове ере хвали римско право што није дозвољавало сатиру на рачун генерала, преко Августа, који штити угледне људе и жене, Гаја, који у другом веку нове ере суровом увредом сматра ону која се чини магистрату и сенатору „*ab humili persona*” (*Institutiones Gaii* 3.225) до цара Зенона. Такво решење не треба да чуди, јер је равноправност људи у кривичном праву била последица тек грађанских револуција. Како другачијих доказа нема, мора се прихватити став да је римско кривично право на општи начин штитило част само припадника највишег друштвеног слоја и то најкасније до 478. године нове ере.

ЗАКЉУЧАК

Марко Тулије Цицерон у четвртој књизи свог дела *De re publica* пише о увредљивој песми која је кажњавана смрћу према Закону дванаест таблица. Како је он у томе усамљен, те како Улпијан почетком, а Диоклецијан крајем трећег века нове ере говоре о инјурији, односно увреди, као приватном деликту који се кажњава тужбом са проценом, не би се могло сматрати да је Цицерон мислио на општу заштиту части римских грађана. Штавише и цар Зенон 476. године пише да је инјурија некад, у доба класичног права, припадала приватним деликтима. На основу тих каснијих сведочанстава, као и контекста у коме Цицерон прича, закључује се да се лишавање живота примењивало само у случају исмевања носиоца највише војне власти римске републике.

Римски диктатор Корнелије Сула је неспорно извршио бројне правне реформе. Међутим, међу неколико посебних судова које је увео, надлежних за поједина кривична дела, извори не наводе и оне који би судили у материји инјурије.

Њему се приписује и *Lex Cornelia de iniuriis*, који је проширио употребу приватне тужбе из инјурије, али за који нема доказа да је увео јавну тужбу. Штавише постоји изричито супротно сведочанство (D.3.3.42.1.).

Најстарији познати извор права, који предвиђа могућност покретања *iudicium publicum* у случају писања или ширења увредљивих списа је сенатска одлука. О њој у Јустинијановим Дигестама сведочи Павлов фрагмент, а на основу Тацитовог извештаја се посредно може приписати Августу и датирати у прве године првог века нове ере. Таква јавна тужба се могла подићи само уколико није било могуће подићи приватну због тешког терета доказивања, те изгледа да су је могли подићи само угледни Римљани.

Писање увредљивог списка, као и његово дељење, је постало кажњиво смрћу најкасније 365. године, када се о томе говори у конституцији императора Валентинијана Првог и Валенса. Могућност подизања тужбе из инјурије *criminaliter* у римским изворима јавља се тек 478. години у одлуци цара Зенона. Она је ограничена само на оне који спадају у *illustres*, односно највише функционере империје и њихове породице. Може се сматрати да је тек тад настало опште кривично дело које је за заштитни објект имало част, али само припадника највишег друштвеног слоја.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Hagemann, Matthias. 1998. *Iniuria von den XII-Tafeln bis zur Justinianischen Kodifikation*. Köln Weimer Wien: Böhlau.
- Hitzig, Hermann Ferdinand. 1899. *Iniuria, Beiträge zur Geschichte der Iniuria im griechischen und römischen Recht*. München: Theodor Ackermann.
- Honoré, Tony. 2002. *Ulpian: Pioneer of Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Huvelin, Paul. 1903. "La notion de l' iniuria dans le tres ancien droit romain." U *Melanges Appleton*, ur. Charles Louis Appleton, 371–499. Lyon: A. Rey.

- Katančević, Andreja. 2019. "Lex Cornelia de iniuriis." U *Pravo u funkciji razvoja društva*, ur. Dejan Mirović, 195–208. Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici - Pravni fakultet.
- Kaevény, Arthur. 2005. *Sulla: The Last Republican*. New York: Routledge.
- Kaser, Max. 1949. *Das altrömische Ius*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Mommsen, Theodor. 1899. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Duncker & Humblot.
- Kaser, Max. 1971. *Das römische Privatrecht*. München: C. H. Beck.
- Manfredini, Arrigo. 1977. *Contributi allo studio dell' "iniuria" in età repubblicana*. Milano: Giuffrè.
- Manfredini, Arrigo. 1979. *La diffamazione verbale nel diritto romano I: Eta repulicana*. Milano: Giuffrè.
- Maschke, Richard. 1903. *Die Persönlichkeitsrechte des römischen Iniuriensystems*. Breslau: Marcus.
- Plescia, Joseph. 1977. "The Development of <iniuria>." *Labeo*. 23: 271–289.
- Pólay, Elemér. 1986. *Iniuria Types in Roman Law*. Budapest: Akademiai Kiadó.
- Schiemann, Gottfried. 2009. "Das carmen malum – Versuch einer Entzauberung." U *Festschrift für Rolf Knütel zum 70. Geburtstag*, yp. Holger Altmeppen, 1059–1066. Heidelberg: Müller.
- Simon, Dieter. 1965. "Begriff und Tatbestand der „Iniuria“ im altrömischen Recht." *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung* 82: 132–183.
- Von Lübtow, Ulrich. 1969. "Zum römischen Injurienrecht." *Labeo* 15: 131–167.
- Vujović, Ognjen. 2009. „Iniuria.” Magistarski rad. Univerzitet u Beogradu: Pravni fakultet.

АНТИЧКИ ИЗВОРИ

Cicero. *De re publica*.

Gaius. *Institutiones*.

Iustinianus. *Digesta*.

Iustinianus. *Codex*.

Svetonius. *De vita caesarum*.

Tacitus. *Annales*.

Theodosius. *Codex*.

Andreja Katančević**University of Belgrade Faculty of Law***THE ORIGIN OF THE CRIME OF DEFAMATION****Resume**

According to the dominant view among scholars of Roman law, a public delict protecting the honour of Romans existed in the Twelve Tables. Allegedly, it was later modified by Sulla's legal reform at the beginning of the first century BC. The aim of this paper is to challenge these views using the available sources.

The results indicate a lack of sources on criminal protection of honour until the time of Augustus. Then it was limited to persons of higher standing in cases where the success of a private suit was uncertain. Offensive libels were punished by deportation from Rome and by capital punishment in 365 AD at the latest, when they were mentioned in a constitution of Emperors Valentinian I and Valens. The *criminal* procedure was mentioned for the first time in 478 AD in a constitution of Emperor Zeno. It was allowed only to the *illustres*, the highest officials and to the members of their families. One could assume that the crime protecting the honour (and body) appeared at the same time, but only for those of the highest social rank.

The applied methods are linguistic, systemic and historical interpretation of the sources.

Keywords: iniuria, contumelia, convicium, delictum publicum, crimen iniuriis

* E-mail address: katancevic@ius.bg.ac.rs.